

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ВІННИЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
КАФЕДРА УКРАЇНСЬКОЇ ТА ІНОЗЕМНИХ МОВ

НАУКОВІ ЗАПИСКИ

*- педагогіка - психологія - мовознавство -
- методика викладання - філософія -
- історія - соціологія - політологія -*

Серія: Соціально-гуманітарні науки

Випуск № 4 • 2015 р.

MINISTRY OF EDUCATION AND SCIENCE OF UKRAINE
VINNYTSIA NATIONAL AGRARIAN UNIVERSITY
UKRAINIAN AND FOREIGN LANGUAGES DEPARTMENT

SCIENTIFIC NOTES

*- pedagogics - psychology - linguistics -
- teaching methodology - philosophy -
- history - sociology - politology -*

Series: Socially-humanitarian sciences

Issue № 4 • 2015

Наукові записки Вінницького національного аграрного університету. – Серія: Соціально-гуманітарні науки / Гол. ред. Калетнік Г.М. – Вінниця: ВНАУ, 2015. – Вип. 4. – 146 с.

Редакційна колегія / Editorial Board

- Калетнік Г.М.** – доктор економічних наук, професор, дійсний член (академік) НААН України, президент ВНАУ (головний редактор)
Джеджула О.М. – доктор педагогічних наук, професор, ВНАУ (заступник головного редактора)
Тимкова В.А. – кандидат філологічних наук, доцент, завідувач кафедри української та іноземних мов ВНАУ (заступник головного редактора)
Кравець Р.А. – кандидат педагогічних наук, ВНАУ (відповідальний секретар)
- Kaletnik H.M.** – Doctor of Economic Sciences, professor, academician of NAAS of Ukraine, President of VNAU (chief editor)
Dzhedzhula O.M. – Doctor of Pedagogic Sciences, professor, VNAU (assistant chief editor)
Tymkova V.A. – Candidate of Philological Sciences, assistant professor, Head of Ukrainian and Foreign Languages Department, VNAU (assistant chief editor)
Kravets R.A. – Candidate of Pedagogic Sciences, VNAU (executive editor)

Члени редакційної колегії / Editorial Staff Members

- Романишина Л.М.** – доктор педагогічних наук, професор, заслужений працівник освіти України, Хмельницький національний університет
Левчук К.І. – доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри історії України та філософії, ВНАУ
Легун Ю.В. – доктор історичних наук, професор, ВНАУ
Капранов О.П. – доктор філософії, доцент кафедри англійської мови Стокгольмського університету, Швеція
Курлянд З.Н. – доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри педагогіки, Державний заклад „Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського“
Мельничук І.М. – доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри філософії та суспільних дисциплін, ДВНЗ „Тернопільський державний медичний університет імені І.Я. Горбачевського МОЗ України“
Петрук Н.К. – доктор філософських наук, професор, завідувач кафедри соціальної роботи і соціальної педагогіки, ХНУ
Тимощук Н.М. – кандидат філологічних наук, доцент, ВНАУ
Степанова І.С. – кандидат філологічних наук, доцент, ВНТУ
Матієнко О.С. – кандидат педагогічних наук, доцент, ВНАУ
Довгань Л.І. – кандидат педагогічних наук, доцент, ВНАУ
- Romanyshyna L.M.** – Doctor of Pedagogic Sciences, professor, Honoured Educator of Ukraine, Khmelnytskyi National University
Levchuk K.I. – Doctor of Historic Sciences, professor, Head of the Department of the Ukrainian History and Philosophy, VNAU
Lehun Yu.V. – Doctor of Historic Sciences, professor, VNAU
Alexander Kapranov – Doctor of Philosophy, assistant professor of the Department of the English Language, Stockholms Universitet, Sweden
Kurliand Z.N. – Doctor of Pedagogic Sciences, professor, Head of the Department of Pedagogy, State Institution “South Ukrainian National Pedagogical University named after K.D. Ushynskiy”
Melnychuk I.M. – Doctor of Pedagogic Sciences, professor, Head of the Department of Philosophy and Social Subjects, SHEI “Ternopil State Medical University named after I.Ya. Horbachevskiy of MHP of Ukraine”
Petruk N.K. – Doctor of Philosophy, professor, Head of the Department of Social Work and Social Pedagogy, HNU
Tymoshchuk N.M. – Candidate of Philological Sciences, assistant professor, VNAU
Stepanova I.S. – Candidate of Philological Sciences, assistant professor, VNTU
Matienko O.S. – Candidate of Pedagogical Sciences, assistant professor, VNAU
Dovhan L.I. – Candidate of Pedagogical Sciences, assistant professor, VNAU

ЗМІСТ

Вострякова В.І.

ПОРІВНЯЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ
ФАХІВЦІВ АГРАРНОЇ СФЕРИ ПОЛЬЩІ ТА УКРАЇНИ.....
.....6

Гарник А.А.

РОЛЬ ФРАНЦУЗЬКИХ ЗАПОЗИЧЕНЬ У ЗБАГАЧЕННІ
СЛОВНИКОВОГО СКЛАДУ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ.....
.....15

Дакалюк О.О.

ФОРМУВАННЯ ЛЕКСИЧНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ В ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ
НІМЕЦЬКОЇ МОВИ ЯК ДРУГОЇ ІНОЗЕМНОЇ У НЕМОВНИХ
ВУЗАХ.....23

Джеджула О.М.

СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО ПРОЕКТУВАННЯ ЗМІСТУ ПРОФЕСІЙНОЇ
ПІДГОТОВКИ ІНЖЕНЕРІВ-МЕХАНІКІВ У ВНЗ АГРАРНОГО ПРОФІЛЮ.....
.....28

Кравець Р.А.

ЗАГАЛЬНОДИДАКТИЧНІ ПРИНЦИПИ НАВЧАННЯ
У ПОЛКУЛЬТУРНІЙ ОСВІТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ АГРАРНОЇ
ГАЛУЗІ НА ЗАНЯТТЯХ З ІНОЗЕМНОЇ МОВИ
38

Кукель Г. С., Коломієць Т. В., Паламаренко Я.В.

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ ПЕРЕДУМОВИ РОЗВИТКУ СИСТЕМИ
ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ КАДРІВ ДЛЯ АПК.....
.....50

Лебедєва Н.А.

РОЗВИТОК ДІАЛОГІЧНО-КОМУНІКАТИВНОЇ ВЗАЄМОДІЇ У
ПРОФЕСІЙНО-ЦІННІСНОМУ СЕРЕДОВИЩІ.....
.....58

Манжос Е.О., Матієнко О.С.

ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КУЛЬТУРИ
МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ
ГАЛУЗІ.....66

АГРАРНОЇ

Медведєва С.О., Зубенко О.В.

ФОРМУВАННЯ НАВИЧОК ПРОДУКТИВНОГО ЧИТАННЯ
ПРИ НАВЧАННІ ІНОЗЕМНИМ МОВАМ У НЕМОВНИХ ВНЗ.....
.....72

Миколюк О.П.

ТВОРЧА КОНСТРУКТОРСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ
СУЧАСНИХ ІНЖЕНЕРІВ-АГРАРІЇВ.....
.....79

Самойленкова В.П.

СЕМЕЙНЫЕ ОТНОШЕНИЯ – СОСТОЯНИЕ И ПРОБЛЕМЫ.....
85

Степанова І.С.

ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ В ЛІНГВОДИДАКТИЦІ ТА
ЛІНГВІСТИЦІ.....89

Тимкова В.А.

АКТУАЛЬНІСТЬ РИТОРИКИ У ФОРМУВАННІ ГАРМОНІЙНО
РОЗВИНЕНОЇ ОСОБИСТОСТІ
99

Тимощук Н.М.

ТЕМАРІЙ ГОЛОДУ В ЕПІЦІ 80-90-Х РР.:
АСПЕКТИ МОВОСТИЛЮ АНАТОЛІЯ ДІМАРОВА.....
.....109

Хомяковська Т.О.

ТЕХНОЛОГІЯ «CASE-STUDY» ЯК МЕТОД КОНТЕКСТНОГО НАВЧАННЯ
У ПРОЦЕСІ ВИКЛАДАННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ.....
117

АНОТАЦІЇ.....	125
ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ.....140
ПРАВИЛА ОФОРМЛЕННЯ СТАТЕЙ.....	142
ПРАВИЛА ПОДАННЯ МАТЕРІАЛІВ ДО ДРУКУ.....144

УДК 808.5:37.03

Тимкова В.А.,
завідувач кафедри
української та іноземних

мов,

доцент, ВНАУ

АКТУАЛЬНІСТЬ РИТОРИКИ У ФОРМУВАННІ ГАРМОНІЙНО РОЗВИНЕНОЇ ОСОБИСТОСТІ

Вступ. Переконливе, пристрасне слово – дієвий засіб організації стосунків між людьми в діловій сфері, могутній чинник виховання. Мовною здатністю людина наділена від природи. Конкретною національною мовою та мовленням людина оволодіває в процесі спілкування та комунікації. Ми часто забуваємо, що спілкування – це двосторонній процес: люди розуміють і сприймають того, хто сам уміє слухати та водночас відчувати, як його промова та вислови сприймаються іншими.

Уміння розуміти та переконувати, слухати та чути дається не тільки від природи або працею самовиховання. Воно досягається також і спеціальним навчанням, оволодінням цілою системою мовленнєво-розумових операцій, котрим навчали всіх культурних людей з найдавніших часів. Система ця була створена давньогрецькими філософами-риторами і отримала назву риторика. Риторика – це наука, що вивчає теорію красномовства.

Нині настав час відродження національної культурної спадщини, зокрема й риторичної, в якій певною мірою відбито світовідчуття

українського народу. Здобувши наприкінці ХХ ст. незалежність, Україна вступила у третє тисячоліття демократичною правовою державою; керуючись гуманістичними ідеями, дбає про людину як найвищу цінність, про її освіту і розвиток. У цих благородних намірах і діях маємо використати освітньо-виховні надбання риторичної науки від найдавніших часів до наших днів [1, с.3].

Живе словесне спілкування – це наука і мистецтво. І тільки у взаємодії, в об'єднанні одного і другого можливе процвітання тієї частини культури, яка називається ораторським мистецтвом. Чим же відрізняється ораторська майстерність від красномовства? Видатний юрист, прекрасний оратор А.Ф.Коні визначав красномовство як “дар слова, хвилюючий та захоплюючий слухачів красою форми, яскравістю образів і силою влучних виразів. Ораторське мистецтво – це вміння говорити правильно, грамотно, переконливо”. Красномовство – природній дар, а ораторська майстерність – це мовна діяльність, якою можна оволодіти, навіть якщо у людини немає для цього особливих даних. Згадайте знамениті слова Цицерона: “Поетом народжуються, а оратором стають”. Багатий запас активної лексики, прекрасний голос, жвава мова ще не означають, що людина володіє технікою виступу. Як говорив чудовий оратор А.В. Луначарський, уміє говорити людина та, яка може висловити свої думки з повною ясністю, вибрати ті аргументи, які найбільш доцільні в даному місці і для даної особи, надати їм той емоційний характер, котрий був би в даному місці переконливий та доцільний [2].

Метою статті є з'ясування загальної практики оволодіння професійною ораторською майстерністю, що поступово стає невід'ємним елементом підготовки спеціалістів практично будь-якого виробничого профілю. До них насамперед відносяться різні соціальні професії: дипломатія, юриспруденція, педагогіка, медицина, психологія, торгівля і т.д. Під час підготовки цих спеціалістів курс риторики повинен бути обов'язковим. Тому можна з достатньою мірою впевненості стверджувати: якщо б всі студенти та учні навчальних закладів країни хоча б у малій мірі оволоділи риторикою як навчальною дисципліною, то загальний показник культури в Україні піднявся б за рахунок того, що логічність, стислість відповіді та гідність людини, що відповідає в момент промови, підкреслили б знання ним предмета, володіння ситуацією, знання основ теорії та практики заданого питання, навіть

загальний світогляд мовця.

Наша свідомість, можливо й не зводиться до слів, але донести до людей свої думки, емоції та побажання ми можемо тільки у формі слова. Мова фіксує наші знання про світ і дає змогу виразити ставлення до нього. Вона є основним засобом спілкування людей.

Риторичне слово здавна вживається не тільки в політиці, суді чи офіційних сферах. Без риторики тією чи іншою мірою не може обійтися ні проповідник, ні викладач, ні державний діяч, ні юрист, ні бізнесмен. Чим більше розвинене суспільство, тим більше в ньому цінується вміння володіти словом. Недаремно ж у народі здавна живе вислів “золоте слово”. Отож, правду казав давньогрецький філософ Аристотель, що дар мовлення має характер загальності й виявляється у найрізноманітніших обставинах.

Сучасна риторика як наука переконання засобами мови виходить далеко за межі публіцистичних промов. Вона має широке застосування в найрізноманітніших ситуаціях мовного спілкування як усього соціуму, так і окремих мовців. Традиційно риторика сприймають як науку про красномовство. Однак у сучасному мовознавстві з'явилося і поняття “дискурсивна риторика”, тобто риторика дискурсу як щоденного мовного спілкування в соціумі. Саме така риторика має перспективу широкого застосування у сучасному українському суспільстві, тому що вона з риторики красномовства транспортує технологічний апарат побудови висловлювань і текстів для мовного спілкування на щодень у різних сферах життя.

Сприймаючи мову просто як засіб спілкування, ми, на жаль, спрощуємо і мову, і мовну свідомість, і свій мовний образ, тому що забули, що мова – це дар розуму і серця, яким треба користуватися майстерно, по-мистецькому, залежно від того, “що” говорити і “кому”. Риторика відповідає на питання, “як” говорити, “для чого” і “де”. Щоб володіти чиеюсь свідомістю, потрібно спочатку опанувати себе, навчитися керувати своїми думками та почуттями. З допомогою риторики людина може навчитися грамотно й гарно будувати свій виступ перед людьми, що в свою чергу допоможе їй досягти успіху в житті. Ритор, який не володіє красномовством, не зможе правильно оформити свій виступ і донести основну його тему до того, хто слухає.

Письменники В. Гюго, В.Я. Брюсов, О.С. Пушкін, В. Гете відомі нам як блискучі імпровізатори. Всі освічені люди в різні епохи повинні були володіти усним словом і пером: цьому вчили в риторичних школах античного

світу. Всі учні Царськосельського ліцею писали вірші. Логіки дотримувалися не тільки в міркуваннях і доказах, але і в оповіданні, описі.

У багатьох вищих навчальних закладах, старших класах гімназій, ліцеїв, середніх шкіл вводиться курс риторики. Можна сказати, що викладання риторики в Україні не починається, а відновлюється, тому що з давніх часів в українській освітній системі риторика була однією з основних гуманітарних дисциплін, і ми маємо з тих часів риторів світового рівня, зокрема києво-могилянської риторичної школи. Відновлюючи перервану традицію викладання риторики не з кращих для неї часів, мимовільно схилиємося до риторики епідейктичної, тобто прикрашальної як ближчої, зрозумілішої і легшої. Саме на ній закінчувався попередній етап викладання риторики в дорядянські часи. Ніскільки не применшуємо ролі епідейктичної риторики у формуванні особистості, тому що, як учив Феофан Прокопович, епідейктичне красномовство, шукаючи, прикрашаючи й звеличуючи добро, чесність, справедливість, гідність, примножує ці чесноти в суспільстві, подає для молоді взірці для наслідування. Звернімо увагу лише на кілька, на наш погляд, специфічних і сутєвих ознак риторичної науки й ораторської практики. Насамперед риторика – це наука лінгвістична, тобто мовознавча, більше того – живомовна. Такою вона виникла у Давній Греції, і на це розраховані всі її постулати. Сподівання на те, що можна незнання, неволодіння українською мовою прикрити риторикою, є марними. Усі поради і застереження щодо культури спілкування без знання мови залишаться пустими брязкальцями, від яких мовці самі відмовляться. З цього випливає наступне: риторика універсальна, вона потрібна в усіх галузях професійного навчання, в усіх сферах суспільного життя, бо суспільство омовлене – немає суспільства без мови. Актуальність риторики як лінгвістичної науки зумовлюється універсальністю й феноменальністю самої мови, адже мова підносить людину над світом природи, виділяє її як інтелектуальний феномен, який здатний пізнавати, освоювати і творити світ. Мова дає можливість людині реалізувати себе як духовну особистість, ідентифікуватися з власним “я”, з колективом, суспільством, нацією. Вона моделює вчинки, щоденну прагматику людини. Знецінення мови знецінює її носіїв – мовців, знецінює націю і її духовну культуру. Мова підтримує в людині стан психологічної впевненості, рівноваги, дає відчуття життєвої перспективи, духовної опори. На основі мови формується національно-

культурне поле з протяжністю у часі (через віки) і у просторі, бо мова є каналом духовного й інформативного зв'язку у суспільстві, вона здатна актуалізувати через лексику і фразеологію морально-етичні, звичаєві норми.

Мову можна визначити як стан розуму в певний час, екзистенцію інтелекту, канал інтелекту, результат мислительної діяльності, фіксатор мислення, лакмус мислення, відновник інформації, модель, картину світу, річ у собі і річ для нас одночасно – і все це буде правильно, бо визначатиме кожного разу якусь з цих ознак. Риторика – це наука успіху. Однак він може залишитися тільки вербальним, словесним, перетворитися на віртуальний, якщо не смішний, коли в ньому не буде фахових, професійних складників.

Як і кожну науку, риторику треба вчити, нею треба оволодівати, бажано й шляхом критичного, реструктивного і конструктивного аналізів. Основними методами вивчення в давній риторичі були повтори, декламації взірців і написання своїх промов за зразками. Проте не треба забувати, що риторика, можливо, як ніяка інша наука, є суто індивідуальною, особистісною. Цим вона цікава й потрібна, адже виховуємо особистість, яка потребує ґрунтовної підготовки, такту, обережності, смаку, щоб чужа ідея, манера, фраза, прийом, слово стали твоїми, не перетворились на протилежність. Риторика – це наука текстотворча, в центрі її – закони мислення і мовлення, механізми продукування тексту усного й писемного. Отже, потрібно ширше осягати предмет і сфери риторики та глибше проникати у зміст основних понять і категорій риторичної науки. Виникнувши з народного мовлення істинно демократичної Давньої Греції 2,5 тис. років тому з єдиним призначенням впливати на розум і волю громадян засобами живого слова і тим допомагати їм та захищати, риторика розвинулася у багатоаспектну і багатогалузеву науку, зродила зі свого лона ще ґроно благородних наук – логіку і філософію, граматику й поетику, етику й естетику. Історія риторики свідчить, як і скількох мудреців і державців, геніїв і властолюбців підіймала вона на п'єдестал влади і слави, скільком давала натхнення і задоволення, скількох утішала чи окрилювала. Ця ж історія свідчить, наскільки залежить риторика від міри свободи й демократії в суспільстві, від розвитку культури й духовності, як у різні періоди влада слова замінюється владою зброї. Проте в духовному поступі людства перемагає все ж таки мудрість, сила, добро і краса Слова. Формування гармонійно розвиненої особистості без інтелектуально-естетичного впливу

мови неможливе, в якій би сфері суспільно-виробничої діяльності не реалізовувала себе сучасна людина. Вміння виголосити політичну промову чи ювілейне привітання, побудувати розгорнений монолог з фахової проблематики і приємно його виголосити, аргументовано дискутувати, природно вести цікаву бесіду чи конструктивний діалог, не відчуваючи браку слів, знайти своє місце у полілозі, ненав'язливо підтримувати розмову або непомітно чи невимушено вийти з неї, доречно зауважити чи просто шляхетно звернутися і пошанувати співрозмовника або слухачів і при цьому не тільки самому відчувати задоволення, а й дарувати його іншим, бездоганно володіючи мовою, маючи гарне чуття і смак до мови, – цьому вчить лінгвістична риторика. Класична риторика мала надзвичайно широкий предмет дослідження, опису й вивчення красномовства – від ідеї, задуму, наміру, теми, предмета мовлення, засобів, звучання до завершення акту спілкування – виголошення промови і рефлексії, тобто все те, чим займався оратор у всіх сферах життя. А участь його була повсюдною. У розділі “Про похвалу красномовству і, передусім, про його переваги” десятикнижної праці “Про риторичне мистецтво” Феофан Прокопович писав так: “...він [оратор] турбується і проводить найважливіші справи на форумі, в судах, курії, церквах. Він розкриває і переслідує злочини, дискутує про чесноти і достоїнства, викриває таємниці природи, нарікає на нестійкість долі, говорить про виникнення і загибель царств і про суєтну мінливість речей, ставить перед очі подвиги героїв і царів, величаво прикрашає мужів, що здобули славу, тлумачить священні справи трисвятого і найбільшого Бога, виголошує похвали, викладає народові накази і закони. Одним словом, все, що тільки є у природі речей, може бути, предметом [промов] оратора...”.

Накладали свій відбиток й історичні епохи та літературно-мистецькі стильові течії в національній культурі. Риторика як наука про розумне й прекрасне дійшла в такому вигляді майже до ХХ ст. У ХІХ ст. М.Ф. Кошанський писав: “мета загальної риторики полягає в тому, щоб, розкриваючи джерела винайдення думки, розкрити всі здатності розуму, щоб, показуючи нормальне розташування думок, дати Розумові і Моральному почуттю відповідне спрямування, – щоб навчити виражати тендітне, збудити, посилити в душах учнів живу любов до всього благородного, великого і прекрасного”.

Розвиваючи засади античної риторики, Феофан Прокопович подавав етос

риторики як види чеснот: мудрість, справедливість, хоробрість, поміркованість. Кожна з цих чеснот описувалася як комплекс рис промовця, правил поведінки і дій, які мають вести до вдосконалення моралі й етики особистості. Звичайно, риторику як технологію мовлення, як комунікативний матеріал можна використати як на благо людей, так і на зло. Однак риторична наука і практика декларувала і відстоювала високу моральність оратора як непорушний закон, як велике благо оратора і риторики в цілому. В усі віки цінувалися високі помисли, чисте серце, щира душа оратора.

Риторика є праматір'ю для лінгвістичних наук. Вона – попередниця граматики, культури мови, поетики, стилістики, лінгвістики тексту, соціолінгвістики, психолінгвістики. Маючи багато спільних з ними аспектів, риторика основну увагу зосереджує на типах і видах мовленнєвої діяльності. Якщо більшість лінгвістичних наук досліджують готовий текст, мовні одиниці та явища, що відбуваються з ними, то риторика вивчає і вибудовує за авторською настановою тривалий шлях до готового досконалого тексту.

В останні роки помітний процес збайдужіння до культури мовлення в практиці побутового спілкування, а також у мові ЗМІ, в офіційних усних та писемних текстах. “Не випадково кажуть про неориторику в мас-медіа. Це ж не формальна зміна диктора на коментатора. Потрібен не Цицеронівський феєрверк, а безпосередність спілкування. Ми слухаємо FMівські хвилі, бо там є не лише бажання “втєлющити” яєсьє знижене слово, а й розкутість, безпосередність, індивідуальність мовлення. Там відчутна демократизація мови, хоча багато чого і втрачається” [3].

Перший в Україні професор-ритор з Київського національного університету імені Т. Шевченка Г. Сагач розглядає риторику як науку “про закони управління мисленнєво-мовленнєвою риторичною (переконуючою) діяльністю, тобто про закони, які визначають ефективність цієї діяльності” [4, с. 62]. Підручник Г. Сагач має дві частини: історико-теоретична з назвою “Золотоуст” та хрестоматійна, в якій подано уривки з праць грецьких та римських філософів-риторів, українських, російських письменників, полемістів, зразки фольклору, афоризми тощо. У першій частині після короткого огляду головних етапів розвитку риторики широко потлумачені основні жанри (роди і види) ораторського мистецтва, зокрема авторка виділяє і аналізує соціально-політичне, парламентське, академічне, соціально-побутове, судове, лекційно-пропагандистське, дипломатичне, військове,

рекламне, церковно-богословське красномовство.

Професор Г. Сагач пропонує національну концепцію риторики: формування духовної культури особистості, підвищення риторичної культури суспільства, починаючи із середньої школи через вищу освіту і впродовж усього життя “на засадах духовності, отже, віри, надії, любові, софійності” [4, с. 225]. Авторка цього підручника доводить, що “перспективним шляхом формування й підвищення риторичної культури суспільства є формування полемічної культури, виховання кадрів полемістів, спеціалістів з проблем еристики, культури демократичного діалогу, дискусії тощо – професійних кадрів політиків, вчителів, журналістів, юристів тощо” [4, с. 167].

Чому в епоху глобалізації та новітніх комунікаційних технологій для Г.Сагач такою важливою є риторична культура мовної особистості українця, розуміємо вже з епіграфа до вступного слова автора: “Дар переконливого мовлення є той самий, що і дар лікування, бо лікування допомагає тілові, а переконлива мова лікує душі, в нещасті є захистом, у щасті – найбільшою прикрасою (Теофан Прокопович)” [4, с. 11].

У видавництві “Світ” 2001 року вийшов друком підручник “Риторика” С. Абрамовича та М. Чікарьової. Автори, наголошуючи на нагальній потребі в підручнику з риторики, пропонують популярний виклад теоретичного матеріалу та різноманітні практичні вправи й завдання для тих, хто справді хоче досягнути мистецтво красномовства. У книжці застосовано системно-структурний підхід, автори прагнуть віднайти концепцію підручника, який би охоплював головні проблеми вивчення риторики як науки “про способи переконання, ефективні форми впливу (переважно мовного) на аудиторію з урахуванням її особливостей” [3, с. 5].

Автори значно розширили розділи з історії риторики (риторика Давнього світу – Месопотамії, Єгипту, Індії, Ірану, Китаю; красномовство Старого й Нового Завітів; риторика античності, середньовіччя; розвиток ораторського мистецтва в Україні від доби Київської Русі до наших днів, подали власну класифікацію видів красномовства (академічне, політичне, судове (юридичне), церковне, суспільно-побутове).

У прикінцевому “Короткому словнику з риторики”, окрім термінів, автори подають імена риторів, філософів, отців Церкви, деяких персонажів риторичних творів.

Вагомим внеском у фонд української лексикографії став “Риторичний

словник” Зоряни Куньч. Словник містить близько 2100 основних риторичних понять, літературознавчі терміни, а також поняття багатьох наукових дисциплін, які спрямовані на розвиток мовної особистості – стилістики, культури мовлення, психолінгвістики, соціальної та особистісної психології тощо [5].

Корисність красномовства є очевидною для кожного з нас. Риторика як мистецтво надає істині великої сили переконливості, а почуттям найбільш вдалої форми вираження. Правильне мовлення викликає повагу до мовця, до того, що він виголошує. Красномовство перетворюється на могутню зброю, але коли воно втрачає благородну мету, то стає павутиною зла, знаряддям для маніпуляції свідомістю й ідеалами. Риторичні навички – доконечно потрібні для ефективної праці політика, журналіста, юриста, педагога.

Від свого виникнення у стародавні часи риторика сприймалася лише у прямому значенні терміна – як мистецтво оратора, мистецтво усного публічного виступу. Широке осмислення предмета риторики є надбанням більш пізнього часу. Сьогодні при необхідності відрізнити техніку усного публічного виступу від риторики в широкому значенні для визначення першої використовується термін *ораторія*.

У часи Стародавньої Русі існував цілий ряд синонімів із ціннісним значенням, що характеризували володіння мистецтвом гарної мови: *благоязычие, доброречие, красноглаголанье, хитрословие, златоустие* і, нарешті, *красномовство*. Ціннісний елемент тоді містив і морально-етичну складову. Риторика вважалася не тільки наукою і мистецтвом гарної ораторської мови, але і наукою, і мистецтвом *приведення до добра, переконання у гарному за допомогою мови*.

Морально-етичний компонент у сучасній риториці зберігся лише у спрощеному вигляді, утім деякі дослідники не полишають спроб відновити його значення.

Розходження у визначенні предмета і задач риторики протягом її історії зводилися, по суті, до розходжень у розумінні того, яку саме мову варто вважати *гарною* та *якісною*. У підсумку, склалися два основних напрямки.

Перший напрямок, що йде від Аристотеля, пов’язував риторику із логікою і пропонував вважати гарною мовою *переконливу, ефективну* мову. При цьому ефективність теж зводилася до переконливості, тобто до здатності засобами мови завоювати визнання (згоду, симпатію, співчуття) слухачів,

змусити їх діяти певним чином. Аристотель визначав риторику, як “здатність знаходити можливі способи переконання щодо кожного предмета”.

Другий напрямок також виник в Стародавній Греції. До числа його засновників відносять Сократа і деяких інших риторів. Представники цього напрямку були схильними вважати гарною *багато прикрашену, пишну, побудовану по канонах естетики* мову. Переконливість мови ще мала значення, але вже була не єдиним і не головним критерієм її оцінки.

Традиційно розрізняються загальна і приватна риторика. Загальна риторика становить науку про універсальні принципи і правила побудови гарної мови, що не залежать від конкретної сфери мовної комунікації. Приватна риторика розглядає особливості окремих видів мовної комунікації у зв'язку з умовами комунікації, функціями мови і сферами діяльності людини. У сучасній риториці термін “загальна риторика” має також друге значення – один із напрямків нової риторики.

В античних підручниках риторики розрізнялися три функціональні типи мови: дорадча (схиляюча або відхиляюча), судова (обвинувальна або захисна) і урочиста, церемоніальна або показова (хвалебна або засуджуюча) мова. Дорадча мова використовувалася у політичному красномовстві. Вона повинна була виходити із ціннісних категорій корисного і шкідливого. Судова мова ґрунтувалася на категоріях справедливого і несправедливого, а церемоніальна – на категоріях гарного і поганого. Протягом Середньовіччя переважним видом красномовства було церковне красномовство, що виходило із категорій бажаного чи небажаного Богіві.

У новий час статус різних сфер соціальної комунікації відносно вирівнявся. До традиційних видів красномовства – політичне, судове, урочисте і богословське додалися нові – академічне, ділове і публіцистичне красномовство.

Висновок. Вміння побудувати і виголосити розгорнений монолог з фахової проблематики, аргументовано дискутувати, ненав'язливо підтримувати розмову або непомітно чи невимушено вийти з неї, доречно зауважити чи просто шляхетно звернутися і пошанувати співрозмовника або слухачів і при цьому не тільки самому відчувати задоволення, а й дарувати його іншим, бездоганно володіючи мовою, маючи гарне чуття і смак до мови, – цьому навчає риторика.

Література:

1. Мацько Л.І. Риторика: навчальний посібник / Л.І. Мацько, О.М. Мацько. – 2-ге вид., стер. – К. : Вища школа, 2006. – 311 с.
2. Иванкина Н.Н. Культура судебной речи / Н.Н. Иванкина. – М. : Юристь, 2007. – 464 с.
3. Абрамович С.Д. Риторика: навчальний посібник / С.Д. Абрамович, М. Ю. Чікарьова. – Львів : Світ, 2001. – 240 с.
4. Сагач Г.М. Риторика : підручник / Г.М. Сагач. – 2-ге вид., перероб.і доп. – К. : Ін Юре, 2000. – 567 с.
5. Куньч З.Й. Риторичний словник / З.Й. Куньч. – К. : Рідна мова. – 1991. – 341 с.

УДК 808.5:37.03

Тимкова В.А.

АКТУАЛЬНІСТЬ РИТОРИКИ У ФОРМУВАННІ ГАРМОНІЙНО РОЗВИНЕНОЇ ОСОБИСТОСТІ

У статті з'ясовано особливості та відмінності ораторської майстерності як процесу вміння говорити правильно, грамотно, переконливо та красномовства як природного дару людини, оскільки практика оволодіння професійною ораторською майстерністю поступово стає невід'ємним елементом підготовки спеціалістів практично будь-якого профілю.

Підтверджено, що без риторики тією чи іншою мірою не може обійтися ні проповідник, ні викладач, ні державний діяч, ні юрист, ні бізнесмен. Вважаємо, що нині настав час відродження національної культурної спадщини, зокрема й риторичної, в якій певною мірою відбито світовідчуття українського народу. Проаналізовано внесок античних діячів та українських вчених у розвиток вивчення корисності й цінності красномовства в різних сферах спілкування.

Ключові слова: риторика, риторична майстерність, красномовство, загальна риторика, приватна риторика, ораторське мистецтво, культура мови, мовна особистість.

В статье выяснены особенности и отличия ораторского мастерства как процесса искусства разговаривать правильно, грамотно, убежденно, а также красноречия как естественной способности человека, так как практика овладения профессиональным ораторским мастерством постепенно оказывается неотделимым элементом подготовки специалистов любого профиля.

Подтверждено, что без риторики в той или иной степени не может обходиться ни проповедник, ни преподаватель, ни государственный деятель, ни юрист, ни бизнесмен. Считаю, что пришло время возрождения национального культурного наследия, в частности, риторического, где некоторым образом отображается мироощущение украинского народа. Проанализировано вклад античных деятелей и украинских ученых в развитие изучения полезности и ценности красноречия в различных областях общения.

Ключевые слова: риторика, риторическое мастерство, красноречие, общая

риторика, частная риторика, ораторское искусство, культура речи, языковая личность.

The features and differences of oratorical mastery as art process of speaking correctly, convinced, and eloquence as natural ability of people have been found out in the article, because practice of capture gradually appears professional orator mastery by the inseparable element of specialists training of any profile.

We have confirmed that without a rhetoric one or another degree nor a preacher, neither teacher, nor public official, nor lawyer nor businessperson, cannot function successfully. We consider that came time of revival of national cultural heritage in particular, rhetorical, where attitude of the Ukrainian people represented. The contribution of ancient figures and Ukrainian scientists is analysed to develop the study utility and value of eloquence in the different areas of communication.

Key words: rhetoric, rhetorical art, eloquence, general rhetoric, private rhetoric, orator art, speech culture, language personality.